

POČETNI KORACI HRVATSKOGA FILOLOŠKOG DRUŠTVA*

Ljudevit Jonke

U jesen 1970. navršilo se dvadeset godina od osnutka Hrvatskog filološkog društva. To je zgodna prilika da se podsjetimo na prilike i potrebe koje su potakle osnivanje društva koje u SR Hrvatskoj već 20 godina djeluje vrlo uspješno u izgrađivanju hrvatske kulture, u prvom redu kulture jezika i književnosti.

Početak pada u rano proljeće 1950. u kavani »Medulić« u Zagrebu. Nakon nekoliko privatnih razgovora o problemima nauke o jeziku i književnosti sastali su se u toj kavani dr Josip Torbarina, dr Zdenko Škreb, dr Veljko Gortan i dr Ljudevit Jonke da konkretiziraju dotadašnje prijedloge i da utru put za osnivanje filološkog društva koje će okupiti u stručnom i znanstvenom radu sve filologe u Hrvatskoj. Ocijenili su u razgovorima da problemi jezika i književnost zavise u dotadašnjem društvu od napora pojedinaca ili od napora dosta ekskluzivnih ustanova. Napredovanje potrebnih kadrova također je na individualnoj osnovi, a njihovo povezivanje i usavršavanje prepušteno je vrlo često slučajno bez ikakva planiranja. Ne postoji sustavna povezanost stručnjaka iz Zagreba i ostale Hrvatske; čak i na fakultetima i u Akademiji pretežu individualne akcije, nedovoljno povezane s potrebama društva. Bez kolektivne i kolegijalne suradnje nema bržeg napredovanja znanosti i kulture. Postavlja se dakle pitanje kako da se prevlada takva stagnantna situacija u krugu filologije.

Logičan zaključak iz tih premisa bio je da treba osnovati društvo hrvatskih filologa koje će okupiti u svojoj sredini sve filološke stručnjake bez obzira na stručna i naučna zvanja, počevši od asistenata, srednjoškolskih profesora, docenata, pa sve do redovitih profesora i akademika. Treba stvoriti sastajalište i mogućnost kolegijalne izmjene mišljenja, pa stvarati tako konstruktivna kolektivna mišljenja koja sve obvezuju na njihovo ostvarivanje. U osobito teškom položaju nalazi se hrvatski književni jezik bez potrebnih priručnika, bez znanstvene gramatike, bez rječnika suvremenoga književnog jezika, ali s mnogobrojnim infiltracijama sa svih strana. Potrebno je stoga osnovati časopis koji će se brinuti za njegovanje književnog jezika, za njegovu standardizaciju i za suvremeno ocjenjivanje jezičnih vrednota. Treba osnovati i poseban časopis koji će pokloniti pažnju jeziku umjetničkog djela i otkrivati vrednote umjetničkog izraza koje čine djelo umjetninom. Potrebna je čak i izrada novog pravopisa jer je dotadašnji Boranićev Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika zapravo školski pravopis koji ne zadovoljava potrebe bogatog i razgranatog

* Predavanje održano na svečanoj sjednici Upravnog odbora HFD-a 21. prosinca 1970.

književnog jezika. Potrebno je ostvariti forum na kojem će se znanstveno raspravljati pitanja svih filoloških grana, ukloniti granice koje su dotad postojale između kroatistike, slavistike, germanistike, romanistike, anglistike. Treba ići ukorak sa svjetskom naukom o jeziku i književnosti i učiniti ih pristupačnim svim filološkim krugovima od najmlađe do srednje i starije generacije. Ali ne valja zanemariti ni srednjoškolsku praksu, nego treba i njoj omogućiti da se služi najnovijim tekovinama znanosti.

Takvih sastanaka u kavani »Medulić« bilo je nekoliko. Kad se tako utvrdio plan i program, bilo je povjereno prof. Josipu Torbarini da pokrene akciju na Filozofskom fakultetu, u prvom redu kod predstojnika zainteresiranih katedara. Ideja je prihvaćena i od starijih i od mlađih znanstvenih radnika s oduševljenjem, pa se vrlo brzo moglo prijeći na pripreme za osnivanje filološkog društva, odnosno na pripreme za osnivačku skupštinu. U organizacionim pripremama bili su najaktivniji profesori dr Antun Barac, prof. dr Stjepan Ivšić, prof. dr Mirko Deanović i prof. dr Petar Skok. Ipak sve je niti držao u svojim rukama prof. dr Josip Torbarina koji je diplomatski povezivao i one koji dotad nisu bili povezani.

Na posljednjoj sjednici pripremnog odbora prije osnivačke skupštine u jesen 1950. bilo je jednoglasno dogovoreno da se društvu dade ime Hrvatsko filološko društvo i da se za urednika časopisa za kulturu hrvatskoga književnog jezika predloži prof. dr Stjepan Ivšić. Na osnivačkoj skupštini ti su prijedlozi prihvaćeni, a izabran je dakako i upravni odbor s predsjednikom prof. Antunom Barcem, s potpredsjednikom prof. Stjepanom Ivšićem i prof. Josipom Torbarinom i s tajnikom prof. Zdenkom Škrebom. Svi osnivači bili su, naravno, članovi upravnog odbora, ali u upravni odbor su ušli i delegati srednjoškolskih profesora i članovi Akademijina Instituta za jezik. Na osnivačkoj skupštini postavljen je prigovor nazivu društva, te su dva člana predložila da to bude naziv »Filološko društvo Hrvatske«. Prof. Stjepan Ivšić je odgovorio da takav naziv nije u duhu hrvatskoga književnog jezika. Po zakonitostima hrvatskoga jezika pravilan je samo naziv »Hrvatsko filološko društvo«, jer je u pridjevu hrvatski uključeno i narodno i teritorijalno značenje. »Mi ne pijemo vina Dalmacije, ne jedemo janjce Like, nego hrvatski rečeno: pijemo dalmatinska vina i jedemo ličke janjce«, rekao je u obrazloženju tako da su prisutni prihvatili predloženi naziv. Prihvatili su, dakako, i izbor prof. Stjepana Ivšića za urednika »Jezika«, časopisa za kulturu hrvatskoga književnog jezika, a u urednički odbor izabrani su još prof. Antun Barac, Josip Hamm, Mate Hraste, Ljudevit Jonke, Petar Skok i Sreten Živković. Kasnije je došlo do promjene toga zaključka jer je prof. Ivšić obolio, pa je časopis »Jezik« od prvog broja do kraja 17. godišta uređivao s uredničkim odborom prof. Ljudevit Jonke.

U proljeće 1951. potvrđena su službeno pravila Hrvatskog filološkog društva, pa je Društvo započelo aktivnom djelatnošću u školskoj godini 1951/52.

Uskoro su u Društvu osnovane dvije sekcije: pravopisna i gramatička. Sekcijama je postavljen zadatak da u što skorije vrijeme izrade pravopis i gramatiku hrvatskoga književnog jezika kao odraz suvremenoga stanja književnog jezika. U pravopisnoj sekciji djelovali su uz članove Društva i predstavnici Odjela za jezik i književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, predstavnici Društva književnika Hrvatske, Leksikografskog zavoda FNRJ, Društva novinara, predstavnici Filozofskog fakulteta, Akademije za kazališnu umjetnost i lektorâ nakladnih poduzeća. Na stilizaciji Pravopisa hrvatskog književnog jezika radilo se vrlo intenzivno, pa je u prosincu 1954. časopis »Jezik« (na str. 56) obavijestio čitaoce da je »Pravopisna sekcija završila rad na teoretskom dijelu pravopisa, a upravo se sada završava i obradba pravopisnog rječnika«. No Savjet za prosvjetu nije dao odobrenje za štampanje toga Pravopisa, nego je uputio Hrvatsko filološko društvo da to pitanje uskladi s Novosadskim dogovorom koji se baš u to vrijeme pripremao. Što su onda mogli hrvatski filolozi? Ili da ostanu u stanju beznadnog očekivanja boljih vremena, ili da uđu u suradnju i da spase što se još spasiti moglo. – Na izrađivanje gramatike nije se ni išlo, a u novosadsku Pravopisnu komisiju delegirani su i predstavnici Hrvatskog filološkog društva, kao i predstavnici Jugoslavenske akademije, Filozofskog fakulteta i Matice hrvatske. Dalji tok toga pitanja svima je već poznat.

Rad Hrvatskog filološkog društva razvijao se već i u sekciji za teoriju književnosti i metodologiju književne povijesti. Svakog prvog četvrtka u mjesecu održavala su se predavanja na Filozofskom fakultetu ili u prostorijama Društva sveučilišnih nastavnika, a kasnije se prešlo i na češće sastanke lingvističke i književne sekcije. Na godišnjoj skupštini 30. siječnja 1955. stavljeno je u zadatak novom odboru »da oživotvori zamisao o izdavanju revije za lingvistiku i nauku o književnosti, što zbog financijskih teškoća nije mogao ostvariti odbor u godini 1954« (Jezik III, 96). Tako se uskoro pojavila »Umjetnost riječi« (urednik prof. Zdenko Škreb) i u suradnji s Jugoslavenskom akademijom »Filologija« (urednici J. Torbarina, M. Deanović, M. Hraste). Tako je Hrvatsko filološko društvo sa tri časopisa postalo značajan čimbenik u hrvatskoj kulturi i znanosti.

Uskoro je osnovana i sekcija mladih lingvista, poznata kasnije pod imenom Zagrebački lingvistički krug. U toj sekciji držali su se svakog tjedna referati, čitale ocjene o novim lingvističkim djelima, držala lingvistička predavanja i diskusije, tako da je to postala prava lingvistička škola, koja je mnogo pomogla znanstvenom uzdizanju mladih kadrova.

Političke prilike unitarističkoga razdoblja nisu bile baš povoljne za širok i svestran rad Hrvatskog filološkog društva. Skučavale su ga u znatnoj mjeri, tako da je Društvo u borbi za pravo hrvatskoga književnog jezika često moralo zauzimati obranaški stav. Gdje bi se pojedinac slomio, Društvo je ipak moglo

izdržati. Društvo je imalo i svoje podružnice u svim jačim kulturnim središtima Hrvatske, pa je i ondje aktiviralo svoje članove, većinom srednjoškolske profesore, na provođenju svojih stručnih i znanstvenih zadataka. Središnjica je onamo slala i svoje najvažnije predavače, pa je tako ostvarena suradnja članova HFD-a u najvećem dijelu Hrvatske, od Vinkovaca i Osijeka, preko Petrinje, Karlovca, Pule, Rijeke, Splita sve do Dubrovnika.

Nije zadatak ovoga osvrtu da prikaže djelatnost HFD-a u svih dvadeset godina njegova postojanja. Moj je zadatak bio da obnovim uspomene na najstarije njegovo razdoblje i na utvrđivanje temelja za djelatnost u tih dvadeset godina. Tko bi htio prikazati čitavu djelatnost Hrvatskog filološkog društva, taj bi morao napisati omašnu knjigu u kojoj bi do osobitog izražaja došao prinos časopisa »Jezika«, »Umjetnosti riječi«, »Filologije«. Ja bih ovdje mogao reći samo to da se bez njih ne može ni zamisliti današnji stupanj nauke o jeziku i književnosti u Hrvatskoj.

Stoga pri današnjoj našoj proslavi 20. godišnjice Hrvatskog filološkog društva treba odati priznanje svim onima koji su pridonijeli osnivanju i izgradnji HFD-a. A današnjoj generaciji možemo poželjeti samo da nadmaši u radu i požrtvovnosti svoje starije prethodnike.

OSNOVNI PRIRUČNICI HRVATSKOGA JEZIKA NA TEMELJU HRVATSKIH VRELA

Izjava Matice hrvatske u povodu saopćenja Matice srpske

Saznavši da Matica hrvatska odustaje od daljnje izradbe zajedničkoga Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika odnosno Rečnika srpskohrvatskog književnog jezika Matica je srpska dala za javnost saopćenje koje je objavljeno u više dnevnih listova (npr. u Borbi, 10. 1. 1971, u Vjesniku 12. 1. 1971). U povodu toga je Matica hrvatska dala 19. 1. o. g. izjavu koja je pretežnim dijelom načelnoga značenja i važan dokument u ostvarivanju prirodnih prava hrvatskoga književnog jezika pa je zbog toga donosimo i u jeziku.

U jednom se dijelu tiska u posljednje vrijeme često pisalo o rječniku što su ga Matica srpska i Matica hrvatska zajedno hile počele izdavati, a sada ga prva želi privesti kraju, dok je u drugoj prevladalo mišljenje da je bolje povući se od toga pothvata. Konačno se pojavilo i službeno saopćenje Matice srpske u kojemu ona nastoji dokazati da nije dala nikakav povod tome prekidu, nego je do samih granica svojega uvjerenja i načelnog stajališta, tolerantno i dobrohotno izlazila u susret zahtjevima Matice hrvatske. Ujedno Mladen Leskovac, predsjednik Matice srpske, izjavama u visokotiražnoj »Politici« pokušava stvo-